

TÜRK SPOR KURUMU (1936-1938): ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİR MODERNLEŞME PROJESİ OLARAK KİTLE SPORU*

Mert Kerem ZELYURT*

ÖZ: Bu çalışmada Türk Spor Kurumu dönemindeki “kitle sporu” paradigması ve ideolojisi incelenmiştir. Kurumun yayın organı olan TSK dergisindeki yazılardan yola çıkarak kitle sporunun toplumsal işlevleri, ideolojik anlamları ve modernleşme sürecindeki rolü ele alınmıştır. Çalışmada işaret edildiği gibi, “Kitle Spor” bu dönemde temel sorunsal olarak benimsenmiştir. Resmi görüşü yayma göreviyle Halkevleri de, TSK ile organik işbirliği içinde modern sporların topluma yayılmasında önemli işleve sahiptir. Futbolun ötesinde; jimnastik, atletizm, yüzme, tenis, voleybol vs sporların her yaştan toplum kesitlerine tatbik ettirilmesi temel amaçtır. Kitlelerin spor dallarıyla aktif biçimde temas ettirilmesi, modernleşme ve çağdaşlaşma sürecinin bir vasıtası olarak planlanmıştır. Sporun halka yaygınlaştırılmasıyla yeni bir kamusal alan kurgusu söz konusudur. Kadınların spora katılmasına özel bir önem atfedilmiş; siyasal hayatta ve diğer toplumsal alanlarda kadınlara verilen temsil imkanlarına paralel, kadın-spor ilişkisi güçlendirilmeye çalışılmıştır. Kadınlarda cinsiyete özgü özelliklerin, estetik ve güzellik gibi yönlerin spor yoluyla geliştirilmesi hedeflenmiştir. Önemli olan, spor faaliyetleri kanalıyla sınıfsız, çatışmasız, kaynaşmış kitle inşasına ivme kazandırmaktır. Solidarist toplum tasavvurunda kitle sporu bir tutkal olarak görülmüştür. Spora ahlaki, kültürel ve ulusçu anlamlar yüklenmiştir. Son tahlilde yeni yurttaş kimliği inşasında, laik bir ulus ve modern toplum modeli yaratmada spordan yararlanıldığı göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Halkevleri, Modernleşme, Batılılaşma, Kemalizm.

Turkish Sports Institution (1936-1938): Mass Sports As a Modernization Project In The Early Republican Period

ABSTRACT: In this study, the “mass sports” paradigm and ideology during the Turkish Sports Institution period were examined. Based on the articles in the TSI magazine, the publication of the Institution, the social functions, ideological meanings and the role of mass sports in the modernization process were discussed. As pointed out in the study, “Mass Sports” was adopted as the main problematic in this period. With the task of disseminating the official opinion, Public Houses also have an important function in disseminating modern sports to society, in organic cooperation with the TSI. Beyond football; The main aim is to introduce sports such as gymnastics, athletics, swimming, tennis, volleyball, etc. to people of all ages. Actively bringing the masses into contact with sports was planned as a means of the modernization and modernization process. With the popularization of sports to the public, a new public space is created. Special importance was given to women’s participation in sports; in parallel with the representation opportunities given to women in political life and other social areas, efforts have been made to strengthen the relationship between women and sports. It is aimed to develop gender-specific characteristics, such as aesthetics and beauty aspects in women through sports. The important thing is to accelerate the construction of a classless, conflict-free, unified mass through sports activities. In the solidarist vision of society, mass sports were seen as a glue. Moral, cultural and national meanings have been attributed to sports. In the final analysis, it is noticeable that sports were used in the construction of a new citizen identity and in creating a secular nation and modern society model.

*Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, kerem.zelyurt@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2766-4996.

Keywords: Sports, Public Houses, Modernization, Westernization, Kemalism.

Kemalistler spor davasına el koymuşlardır (Behçet Kemal Çağlar)

Giriş

Modern Türkiye'nin sporla tanışması cumhuriyet öncesindedir. Tanzimat döneminde daha çok okullardaki cimmastik dersleriyle, 20.yy başı ve akabinde İttihat Terakki döneminde daha çok futbolla sınırlı spor örgütleri mevcuttur. Öncelikle yabancılar tarafından ve 1903'te İngilizler'ce İstanbul'da kurulan futbol ligleri(İstanbul Futbol Birliği) İttihat Terakki döneminde Türkleşme'ye başlar. Tek sporlu ve futbol kaynaklı federatif yapı, cumhuriyetin kuruluş arefesinde çok sporlu bir yapıya ve ülke geneline doğru genişleyecektir. 1922'de kurulan ilk milli spor örgütü Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ülke sathında, sporun yatay ve dikey örgütlenmesinde bir ilktir. Futbolun dışındaki kolektif ve bireysel spor dalları rasyonel, bürokratik ve ulusal düzeyde batı tipi bir çatı organizasyona kavuşur. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahip bir sivil toplum örgütü olan TİCİ, sporu yayma ve kitleleştirme işlevini yeterince gerçekleştirmediği eleştirilerine maruz kalır. Dönemin bürokratik elitleri ve aydınları TİCİ'nin kitle sporunu geliştirmede yetersiz kaldığı, daha çok seyir sporu işlevi gören futbola öncelik verdiği ve spor aktivitelerini İstanbul'un ötesine Anadolu'ya taşıyamadığı eleştirileriyle partiye bağlı yeni bir spor örgütünün altyapısını kurarlar. TİCİ 1936'da lağvedilir edilmez Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak ve halkevleriyle uyumlu çalışan "Türk Spor Kurumu" adlı yeni yapı Türkiye'de sporun yönetimini üstlenir. Dönemin önemli edebiyatçısı Behçet Kemal Çağlar'ın "*Kemalistler spor davasına el koymuşlardır*"¹ ifadesi, bu açıdan tarihe düşülmüş bir kayıttır. Diğer deyişle, resmi görüş sporun idaresini de doğrudan üstlenmiştir.

Çalışmanın temel konusuna geçmeden önce, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren on dört yıl süren, ve kulüplerin kendi kendine yönetimiyle sivil bir idari yapı sergileyen TİCİ'nin yerine neden 1936 yılında devleti idare eden Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı bir teşkilat olan Türk Spor Kurumu'nun vücuda getirildiği hakkında kısa bir açıklama yapmak gerekli görünmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, spor olgusunun toplumsal sistemden, iktisat ve siyaset temelli değişimlerden bağımsız değerlendirilemeyeceğidir. Öyle ki 1923-1930 arasındaki liberal iktisadi girişimlerin ve yine liberalizmin siyasal hayattaki yansımalarının başarısız kaldığı görülür. Niyazi Berkes'in vurguladığı gibi, İzmir İktisat Kongresiyle başlayan "özel teşebbüs yoluyla kalkınma" metodolojisi tam bir iflasla sonuçlanmıştır. 1929 dünya ekonomik bunalımı, kalkınma planında özel teşebbüse dayalı liberal görüşleri etkisiz kılmıştır. Kemalizmin otuzlarla birlikte başlayan bu olumsuz şartlara yönelik çözümü "devletçilik" programıdır. Devletçilik, batıdaki bilinen klasik ideolojilerden farklı olarak, Türkiye'ye özgü modern ulus olmanın en güçlü dayanağı olarak düşünülür. Otuzlu yıllarla birlikte Kemalist görüşün kalkınma tezi devlete dayandırılmıştır.² Konunun anlaşılmasında diğer önemli husus Koçak'ın altını çizdiği, otuzların ortasındaki parti-devlet kaynaşmasıdır. Bu perspektife göre parti devletten önce değil, sonra gelen, devlet ve

¹Behçet Kemal Çağlar, "*Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır*", Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara:Ulus Basımevi, Sayı:14, 28/09/1936.

²Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4.Baskı, 2019, s.91-95.

bürokrasi tarafından hiyerarşik açıdan aşağı görülen bir organdır. Bir başka ifadeyle parti, devletle rekabette değil, işbirliğiyle devletin hizmetinde olan bir örgüttü. Partiye bağlı halkevleri ve spor kulüpleri için valiyle temas devlet gücünün ve desteğinin göstergesidir. Valiler ve parti yöneticileri arasında dengeli bir ilişki sağlanmak istenmiştir.³ Parti-devlet bütünleşmesinin, devletçilik yoluyla kalkınma/modernleşme paradigmasının uygulamaya konduğu otuzların ortasında halen spor olgusuna yönelik istenen gelişme kaydedilememiştir. Batı toplumlarındakine benzer şekilde, kulüplerin kendi kendini yönetmesine dayalı federatif model TİCİ on dört yıl süreyle denenmiş, ancak; kulüpler arasındaki olumsuz rekabet çözüme kavuşmamış, spor İstanbul dışına yaygınlaştırılmadığı gibi çok sporlu anlayış oluşturma hedeflerinde başarısız olunmuştur.⁴ Cumhuriyet öncesinde Türkiye’de spor, kulüplerin futbol faaliyetlerinden ibaret kalmış, TİCİ (1922-1936) dönemindeyse sporcu ve kulüp sayısı artmakla birlikte spor memleket ölçüsünde tesis edilememiştir. Bu noktada Türk Spor Kurumu, CHP’ye bağlı, parti başkanlarının bölge başkanı olduğu bir organizasyon yapısıyla, umumi menfaatleri dikkate alarak spora karşı memleket ölçüsünde alaka uyandırır.⁵ Fişek’e göre Türk Spor Kurumu’nun ideolojisi, ilgili dönemde ekonomide uygulanan devletçilik anlayışının spordaki uzantısıdır. Tek parti yönetiminin denetimindeki kurumun amacı, sporu ülke çapında ve geniş kitlelere yaygınlaştırmaktır. Sporun doğrudan devlet yönetimine, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne devredileceği tarih(1938) öncesinde, Ankara ekseninde merkeziyetçi yönetime geçiş ve bir ara rejim özelliği sergiler. İki yıllık TSK dönemi, on dört yıllık TİCİ dönemiyle kıyaslandığında sporcu, kulüp ve muntaka sayısındaki artış açısından açık ara farkla öndedir.⁶ 1933 ile 1938 yılları arasında, özellikle Türk Spor Kurumu döneminde sporcu, kulüp, muntaka(bölge), tesis sayıları ciddi düzeyde artarak geniş kitlelerin spora katılımında ilerleme kaydedilmiştir.⁷ Büyük ve küçük şehirlerde yapılan statlar, tesisler CHP-TSK birlikteliğinin ürünü olup, çeşitli spor dallarında Türkiye birincilikleri düzenlenmiş ve uluslararası temas düzeyinde ilerleme sağlanmıştır. Beden terbiyesi kanununu partinin direktiflerine göre hazırlayan Türk Spor Kurumu, öncesindeki TİCİ ve sporda tam devletçiliği simgeleyen Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü arasında hazırlayıcı mekanizmadır.⁸

Yukarıda kısaca bahsedilen hususların da işaret ettiği gibi, cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki liberal iktisadi girişimlerin başarısız olmasıyla benzer ve paralel biçimde, spordaki sivil ve hür teşebbüse dayalı TİCİ de sporu ülkeye yaymakta yetersiz kalmıştır. Bedenen ve ruhen zinde bir yurttaşlar topluluğu oluşturma amacıyla elzem olan “kitle sporu” hedefi sporun sivil idaresi döneminde başarılammıştır. Türk Spor Kurumu dönemiyle birlikte kitle sporu, yeni yurttaş kimliği ve kolektif benlik inşasındaki ideolojik işlevleriyle gündeme gelmektedir. Kitlelerin temas ettirileceği beden eğitimi ve spor faaliyetleri, fiziksel aktivite olayının ötesindeki ulusal, ahlaki, manevi anlamlarıyla bir

³Cemil Koçak, Yeni Belgeler Işığında CHP-Devlet Kaynaşması Üzerine Notlar, Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin’e Armağan (iç), haz., Mehmet Ö.Alkan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Basım, 2014, s.133,134,138.

⁴ Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, İstanbul:Gerçek Yayınevi, 1.Baskı, 1985, s.124.

⁵ Nasuhi Baydar, “Onbeşinci Yılda Spor”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı: 120-121, 31/10/1938, s.2.

⁶ Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s.116-119.

⁷Ayrıntı için bkz. “On Beş Cumhuriyet Yılında Spor”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:120-121, 31/10/1938, s.6-7.

⁸Baydar, “Onbeşinci Yılda Spor”, s.2.

mefkure olarak görülmektedir. Türk Spor Kurumu “kitle sporu”nu temel sorunsal olarak belirlemiş ve işlevini de sporu ulusun tüm fertlerine yaymak olarak tasarlamıştır. Batının ürünü olan modern sporların her yaşta toplum kesitlerine yayılması, çağdaş toplum idealinin ve modernleşmenin bir gereği olarak düşünülür. Bu çalışmada da kurumun dahil olduğu tarih kesitindeki “kitle sporu” yaklaşımı, ideolojisi modernleşme sürecindeki anlamlarıyla incelenecektir. Dönemin spor ideolojisini, Türk Spor Kurumu dergisinde yayınlanmış seçme yazılar üstünden okumak amaçlanmıştır. Yazıda öncelikle dönemin ideologlarınca özel önem atfedilen “kitle sporu” perspektifi ortaya konduktan sonra, resmi görüşü yaymakla görevli halkevlerinin spordaki rolü irdelenecek ve son olarak kadın-spor ilişkisi ele alınacaktır.

Kitle Sporuna

Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde, Kemalist bürokratlar yeni beden anlayışını “kitle sporu”yla şekillendirmeyi planlar. Bizzat genç nüfusun ve yediden yetmişe her yaşta insanın sporu tatbik etmesidir amaçlanan. Futbola mesafeli tutum takınan spor anlayışı, sporu seyreden değil uygulama düzeyinde spora katılan kitleler oluşturmak ister. Sporun yayma ve geliştirme ideali; futbolda olduğu gibi seyir olgusuna dayalı edilgen bir katılımı değil atletizm, jimnastik, bisiklet, yüzme, güreş, kayak, tenis gibi spor dallarına ve diğer kolektif sporlara etkin biçimde kitlesel katılımı mümkündür. Spor olayı aktivite yönleriyle ulusu oluşturan yurttaşların hayat tarzına yerleşmeli, serbest zamanlarını işlevsel biçimde değerlendirdiği yaşamsal bir faaliyet haline gelmelidir. Yeni devletin yeni yurttaşı spor yoluyla bedenlen daha güçlü, psikolojik açıdan sağlam, ahlaki bakımdan kötü alışkanlıklardan uzak ve yüce değerler yönünde sosyalleşmiş olacaktır. Bu aynı zamanda ülke kalkınmasına ve birey-toplum bütünlüğüne bir katkıdır. Öyle ki “Yeni Türkiye’nin siyasal liderleri ve sözcüleri, özellikle 1930’larda, halk ve halkçılık konusunda Ziya Gökalp’in imtiyazsız, sınıfsız ve dayanışmacı görüşlerini temel almışlardır.”⁹ Sınıf, statü, zümre, bölge, yaş vs. unsurlara dayalı bölünme ve ayrımlar yerine toplumsal bütünleşme ve organizma anlayışı hakimdir. “Temel yaklaşım “fert yok, cemiyet vardır” ilkesinde somutlaşmıştır. Bireyin hakları görevinin arkasında kalmıştır.”¹⁰ Durkheim ekolünün izleyicisi Ziya Gökalp’in sosyoloji anlayışının izlerini bu dönemde spora yüklenen anlamlarda da görmek mümkündür. “Hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için”¹¹ zihniyetinin gelişmesinde bir harç işlevi yüklenmiştir spora. Sınıfsız, çatışmasız ve solidarist toplum kurgusunda spor, belli işlevler üstlenecektir. Kolektivist ruh ve kişiliğin oluşumunda, akıl-beden bütünlüğünün inşasında işlevsel ve tamamlayıcı bir pratik olacaktır.

Kemalistlerin 1936’da, otuzlu yılların ortasında Kemalist ideolojinin artık kurumsallaştığı yıllarda spor yönetimine el koymasıyla spor olayı bir ulusal dava kisvesine büründürülür. “Okuma seferberliği, dil seferberliği gibi, memlekette bir de spor seferberliğine ihtiyaç var. Her Türk’ü sporcu görmenin vereceği saadetten ve yurda getireceği refahın her Türk’ü okur yazar görmenin vereceği saadetten ve yurda getireceği refahın kalır yeri yoktur diyebiliriz.”¹² Bu perspektiften hareketle sportif faaliyetler, yeni cumhuriyetin istediği insan tipinin inşasında ideolojik

⁹H.Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi-III: Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 1.Baskı, 2015, s.159.

¹⁰Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge Kitabevi, 5.Baskı, 2013, s.364.

¹¹ Türk Spor Kurumu Dergisi, 29/6/1936, Sayı:1, s.3.

¹²Behçet Kemal Çağlar, “Memlekette Spor”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:6, 30/08/1936.

araçlardan birisidir. Okuma ve eğitim seferberliği, modern Türkiye'nin gelecek rüyasının ve batılılaşma eksenindeki toplumsal değişme anlayışının başat projesiyse spor da bu kalkınma anlayışının beden siyasetini teşkil eder. Kentlerde ve Anadolu kırsalında bütünsel bir beden siyaseti izlenmesi gerekir. Kırsalda sıtma gibi hastalıklar zayıf düşmüş orantısız bedenlere sebebiyet vermiş, büyük şehirlerdeki yeni çalışma usulleri de hareketsiz yaşam tarzı yaratmıştır. "Türk sporu" anlayışıysa, topyekün millet ölçüsünde beden, ruh, kafa gelişmesini birlikte düşünen bir tedbir alma biçimidir. Sadece çocuk yaştakiler ve gençler değil, "Sağlam yapılı güzel gövdeli ve inkılab ahlakını benimsemiş on on beş milyon" nüfusun kitlesel düzeyde spor faaliyetine katılması esastır.¹³ Öyle ki, "Beden Terbiyesi ideolojisi, tüm nüfusun disiplin içinde bir organizma gibi yekpare ve uyumlu hareket etmesinin atletik bir temsilini sunar."¹⁴

TİCİ sonrasında partiye bağlanarak sporda devletçilikte ara rejim¹⁵ özelliği sergileyen Türk Spor Kurumu, TİCİ dönemindeki kulüpler arası çekişmeyi "çetecilik" olarak niteler ve sporun TİCİ'nin desantralize yapısıyla ülkeye yaygınlaştırılmadığını ileri sürerek spor yönetimine merkezîyetçi (Ankara) bir yaklaşımla el koyar. Öyle ki TİCİ döneminde spor faaliyetleri İstanbul kulüpleriyle ve profesyonel (futbol) sporcularla sınırlı kalmıştır. Önemli olan sporu ulusun tüm fertlerine götürmek, amatör sporu millet ölçüsünde yaygınlaştırmaktır. Spor bireyci bir tarzda değil, ulusal kimlik inşasında kolektivite aracı olarak işlev görmelidir. Türk Spor Kurumu'nun misyonu da bireysel sürtüşmelere, kulüpler arası çekişmelere son vererek sporu milli ve toplumsal bir gayeyle ülke sathına yaygınlaştırmaktır.¹⁶ TSK dergisi de kurumun fikirlerini ve ideolojisini yayma görevini üstlenir. "Türk Spor Kurumu (...) gençlerin sıhhat şartlarını göz önünde tutarak memlekette teknik icaplara uygun zevkli bir spor faaliyeti uyandırmaya çalışacak ve bu faaliyetin, ahlaklı ve vatansever Türk gençliği için milli vasıfları haiz ve o gayelere müteveccih olmasını temine dikkat ve ehemmiyetle uğraşacaktır."¹⁷ Anlaşıldığı üzere, otuzların ortasını geçerken devlet partisi ekseninde biçimlenen spor ideolojisi, spora bireysel sağlık, beden ve zindelik işlevlerinin ötesinde ulus inşasındaki manevi anlamları da yüklemektedir.

Nasıl ki devletin merkezi idaresi Ankara'da örgütlenmişse spor da 1936'dan itibaren merkezîyetçi bir yaklaşımla Ankara'dan yönetilir. Ankara'daki spor faaliyetleri ve şehirdeki kitlelerin sporla temas etme biçimleri başlıca ölçüt olmuştur. Türk Spor Kurumu'nun sporu yaygınlaştırma çabaları yaş, cinsiyet, meslek, tabaka vs ayrımları aşan amatör sporcu kitle yaratmak amaçlıdır. Spor ve seyirci kitleleri üniversite öğrencileri, askerler, memurlar ve nüfusun geri kalan kısmı oluşturmaktadır. Ankara şehir stadyumu da sporsever kitleyi arttıracak bir cazibe merkezi olarak planlanmıştır. Yeni kurulacak spor kulüplerine ön ayak olunur ve kulüpler TSK tarafından desteklenir. Spor faaliyetlerinin merkezi olan Ankara'dan Türkiye'nin her tarafına giden gençler yeni Türkiye'yi bir spor memleketi yapmakla yükümlüdür.¹⁸

¹³ Behçet Kemal Çağlar, "Spor: Lüks Değil İhtiyaç...", Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:11, 07/09/1936.

¹⁴ Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, 2017, s.228.

¹⁵1938 yılında partinin yan örgütü Türk Spor Kurumu yerine tamamen devletleşmiş Beden Terbiye Genel Müdürlüğü kurulacaktır. Kurthan Fişek, TSK'nun iki yıla sınırlı faaliyet dönemini "ara rejim" olarak tanımlar. Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s.119.

¹⁶ Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s.117,119.

¹⁷ Türk Spor Kurumu Dergisi, 29/6/1936, Sayı:1, s.3.

¹⁸Nasuhi Baydar, "Ankara, Spor Faaliyetinin Merkezi", Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:78, 1/3/1938, s.2.

Bazı şehirlerde uzun süren yaz mevsimleri kitlelerin spor yapması için önemli bir fırsattır. Türkiye'deki büyük şehirlerde de dahi birçok sporun tatbik edileceği düz çayırlar vardır. Bu alanlar kireçle ve şeritler çizerek koşu pistleri haline getirilebilir. İlgili alanlara intikal ettirilecek birkaç araba kumla ve birkaç sılıkla tüm atlama sporları icra edilebilir. Kulüpler gülle, cirit, disk gibi malzemeleri satın alarak bu çayırlarda atma branşlarını gerçekleştirebilirler. Bu alanlarda futbol, güreş, eskrim ve boks gibi spor dallarını tatbik etmek mümkündür. Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde su sporlarında gelişme kaydetmiş olmak gerekirdi. Öyle ki tesis ve araçları gerektirmeyen spor dallarında ilerlemek sporda arzu meselesidir. ¹⁹ *“Uzun yaz mevsiminde bütün kulüplerimizi kadınlı ve erkekli, bütün semt gençliklerini her türlü sporlarla meşgul görmek, onların zinde yetişmelerini, sıhhatli kalmalarını isteyenler için emeldir. Muhakkak ki davanın başı spor yapmak istemektedir.”*²⁰

Spor faaliyetleri kentlerde olduğu gibi köylüye de nüfuz etmelidir. Birçok konuda olduğu gibi kitle sporunda da köyü kentlerden ayırmak mümkün değildir. Topyekün kalkınma ve aydınlanma projesi köycülükte de kendini gösterecektir. *“Spor, bir heyecan, hareket ve neşe kaynağı halinde Türk köyüne girmektedir.”*²¹ Köye sporu götürürken işe köylünün doğal yetisi olan kendi sporlarından başlamak esastır. *“Köylünün sporu güreş, binicilik, atıcılıktır.”*²² Kemalist modernleşme anlayışının kuşak, statü, zümre, grup, sınıf, coğrafi bölge ayırım ve uyumsuzluklarını reddeden oydaşma ve organizma fikri köy ve spor ilişkisinde tekrarlanır. Sosyal sistemin işlevsellik kazanabilmesi, her yaştan toplum kesitlerinin birlikte sosyalleşmesi ve ortak çalışabilmesiyle mümkündür. Beden eğitimi ve sporda kalkınma misyonu her yaştan yurttaşta yüklenmiştir. Buradan hareketle spor dalları da, kitle sporu ideolojisine paralel, köyde de sadece gençlerle sınırlı olmayacaktır. Yaşlıların fiziki durumları artık gençler gibi güreşmeye el vermiyor olsa da sporla ilişkileri başka biçimlerde sürecektir. *“Köylü ihtiyar artık başaramadığı bu faaliyetten vazgeçmez, geçemez. Bu sefer de güreşemediği için, onun idaresini ele alır, hakemlik yapar. Köy gençlerini bu spora davet eder...”*²³ Bu tip milli ve geleneksel sporların yanı sıra köylünün fiziki yapısına ve coğrafi çevresine uygun olan başka spor pratikleri de vardır. Köydeki genç ve ihtiyar için elzem olan bir spor kolu da hafif atletiktir. Halkın hayatı boyunca yakın olduğu bir bedensel faaliyet olması niteliğiyle halk sporudur. Atma, koşma, sıçrama, atlama da köylünün yaptığı işlerin bir parçasıdır. Köyde kurulan spor kulüpleri vasıtasıyla ve stadların uygun hale getirilmesiyle hafif atletik imkanları köylüye ulaştırılır. İnsan hayatına yaygın ve zaruri ihtiyaç olan bu sporun yapılabilmesi için iki şarta bağlıdır. Sporun bilgisi, alet ve yerin(tesis) hazır hale getirilmesi. Çok zaman alacak ve maliyetli bir koşu pisti yerine, köy stadının ortasındaki oyun yeri çevresindeki düzleştirmelerle kolay yoldan yapılacak bir pist fazlasıyla işlevini yerine getirecektir.²⁴

¹⁹ Nasuhi Baydar, “Yazdan Azami Derecede İstifade Etmekle Kitle Sporuna Doğru Gidebiliriz”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:107, 25/7/1938, s.2.

²⁰ Baydar, a.g.e., s.2.

²¹Köye eğitim ve modernleşme projesinin bir bileşeni olarak sporu da götüren idealist muallim vurgusu hakimdir. Çorum'un Sarım Köyünde görev yapan muallim İsmail Çağboğa'nın muallim arkadaşlarıyla birlikte kurduğu futbol kulübü için bkz. “Köye Giren Spor”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Sayı:5, 27/7/1936, s.3.

²²Fuat Pura, “Köyde Spor III”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:17, 19/10/1936, s.14.

²³ Pura, “Köyde Spor III”, s.14.

²⁴Fuat Pura, “Köyde Spor VII”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:24, 14/12/1936, s.7.

TSK dergisinde belli idealler uğruna yapılacak beden eğitimi ve spor faaliyetleri hikaye edilir. Spor için spor, amacı kendinde spor ya da bireyci ve salt fiziki anlamlar yüklenmiş bir spor faaliyeti değil; bireylere belli bir terbiye, ahlak ve yaşam tarzına disiplin getiren bir spor ideali söz konusudur. Gençlerin ve her yaştan kişinin yaşam tarzında demirbaş faaliyet haline gelmesi elzem olan spor pratikleri, ulusla bütünleşmenin ve sosyal benlik kazanmanın sacayaklarından biridir. Sınıf, zümre, cinsiyet, kuşak, yaş, statü vs. her türlü ayrımın üzerine çıkarak yaygınlaşması zorunludur. Spor hikayelerinde solidarizm, Türk kimliği, kaynaşmış kitle söylemleri devam eder. “Turgut’u adam eden sır” adlı hikayede baş karakter Turgud’dur. Turgud, Demir ve Erdoğan birbiriyle arkadaş üç gençtir. Turgud yakın bir zamana kadar günlerini kahvede poker ve tavla oynayarak geçirir. Zihni imtihanlardan yorgun düşünce, derslerine dahi çalışamaz. Okul yaz başlangıcıyla tatile girince nasıl zaman geçireceğiz diye soru ortaya atar. Demir uyuyarak zaman geçirmektedir. Kendisi de sınıfı geçmenin sevinci de azaldıkça, boşluğa düşecek ve sıkılacaktır. Erdoğan’ın durumu ikisinden de farklıdır. Tenis ve bisiklet gibi sporlarla meşguldür. Erdoğan bu soruya karşılık Turgud ve Demir’e tavsiyede bulunur. Çare, sabahları istikrarlı ve disiplin dahilinde spor yapmaktır Erdoğan’ın önerisine göre. Arkadaşlarını kulübe götürür. “Üç arkadaş, bir vazifeye gider gibi ciddiyet, bir eğlenceye gider gibi heves içinde, her gün aynı saatlerde buluşuyorlar; Kah Karadeniz’de yüzmeye kah Ziraat Enstitüsü’nün kortunda tenis oynamaya, kah bisikletleriyle çiftlik turu yapmaya gidiyorlar. Turgut yazılarını daha iyi yazmaya başladı. Demir, resimlerini daha iyi çiziyor. Üç arkadaş, kafa, vücut ve kalp muvazenesinin mutluluğu içinde mükemmel birer yurttaş olmak yolundadırlar”.²⁵ Disipline oturtulmuş spor faaliyetleri salt beden sağlığını değil, zihinsel işlevleri de olumlu etkiler mesajı vermiştir. Hikayede yurttaş kimliği inşasında akıl-beden bütünlüğüne vurgu söz konusudur.

“Her derde deva şey” adlı hikayede meşgalesiz kalan, ruhi ve fiziksel sorunlar yaşayan genç bir adamın spor yoluyla bu sorunlara çare bulması anlatılır. Bunalımda olan genç adam sırt ağrıları ve hazımsızlık sorunları yaşamakta, son derece olumsuz bir ruh halindedir. Bir nevi çıkış yolu aramakta, yakın çevresindekiler ve annesi ona evlenmesi bir tatile çıkıp yeni yerler görmesi vs. önerilerde bulunmaktadır. Ancak bütçesi de yeni yerler görmeye yetecek düzeyde değildir. Bir akşam pencerenin önünde otururken komşusu Süleyman’ı beyaz pantolonu ve raketiyle tenisten dönerken görür. Ruh ve beden sıhhati, neşesi dikkatini çeker. Bu neşenin, zindeliğin kaynağını sorar. Süleyman’ı ona, bunalımının nedeninin tamamen kendisi olduğunu, isterse spor faaliyetleriyle bir disiplin içinde bunalımdan ve sorunlardan kurtulabileceğini söyler. Süleyman tenis aktivitesinden gelmiştir, şimdi de koşu ve beden hareketleriyle akşam egzersizlerini tamamlayacaktır. Spor sonrası duş aldıktan sonra, kafa zindeliği ve berraklığı da kendiliğinden gelecek, bu zihinsel canlılık onu bir şeyler okumaya ve öğrenmeye zorlayacaktır. Yeni yerler gezmek yerine, yaşadığı şehrin yakın çevresindeki tabiatın güzelliğinden, çok yakında olup da onun farkına varamadığı yerlerden bahseder Süleyman. Süleyman’ın bu konuşmasından etkilenir, kendine raket almaya karar verir. 1 hafta sonrasındaysa sporun etkisiyle bunalımı, üzüntüsünü ve yurtsuzluk acısını geride bırakır. Spor disiplinine girmek, onu dramdan ve yabancılaşmadan çıkarmıştır. “Kendimi kaybetmişmişim, buldum; muhitimi tanımıyormuşum, öğrendim; enerjimi işletmiyormuşum, işlettim. Tevatür olarak değil, tecrübe etmiş bulunarak söylüyorum; her derde deva, bir şey var, muhakkak var, tecrübesi meydana, bedava. Her derde deva olan şey spordur.”²⁶

²⁵Anonim, “Turgud’u Adam Eden Sır”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:3, 13/7/1936, s.15.

²⁶“Her derde deva şey...”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Sayı:17, 19/10/1936, s.15.

Halkevleri ve Spor

Halkevleri Kemalist ideolojinin kitlelere benimsetilmesinde hayati role sahiptir. “Kemalizmin yalnızca siyasi alanda değil, kültürel alan ve günlük yaşam üzerinde belirleyici olma gayretinin en somut ürünü Halkevleridir. Halkevleri ile Kemalist ilkeler çerçevesi içinde belirlenmiş yeni bir kamusal alan yaratılır.”²⁷ Usta ile çırağı, tahsildarla köylüyü, mühendisle ameleli aynı çatı altında birleştiren Halkevleri milli birliğin mekanıdır. Halkevleri, Türk milleti’ndeki topluluk fikrini şuurlaştırıp derinleştirecektir. Tanpınar, Kemalist ideolojinin eğitim, gündelik yaşam, estetik vs. ideallerine göre kurgulanmış halkevlerinin toplumsal işlevlerini şu şekilde ifade eder: “Gençlerimiz, Halkevlerinde eğlenirken, dinlenirken, kütüphanelerinde okurken, spor yaparken veya bedii yaratma ihtiyacını tatmin ederken ufaktan ufağa yapılan bütün bu işlerle, büyük bir şeyin, bir ülkünün yavaş yavaş gerçekleştiğini duymamak kabil midir?”²⁸

1923-1930 arasında birçok devrim gerçekleştirilir, ancak yapılan devrimlerin fikir ve eylem planında da somutluk kazanması gereklidir. Kemalizm ve ilkelerinin anayasaya girerek devletin resmi ideolojisi olacağı (1937) yıllara giderken halkevlerinin de görevi, resmi ideolojiyi kitleleştirmektir. Halkevleri dil, tarih, kültür, sanat vs. şubelerin yanısıra kurulan spor şubesiyle sağlıklı yeni nesiller için spor salonları yapar. Spor da diğer faaliyetler gibi Kemalizmin yaygınlaştırılmasında bir araçtır.²⁹ Türk Spor Kurumu ile organik iş birliği içinde kitle sporunu yayma hedefi söz konusudur. Eski geleneksel sporların halk nezdinde yeniden canlandırılması, batılı modern sporların kitleleştirilmesi amaçlanır. Kentlerde yaya yürüyüşleri, bisiklet gibi sporlara köydeyse avcılık gibi faaliyetlere ağırlık verilir. Büyük merkezlerdeki halkevleri, kurduğu spor yurtları ve salonlarla gençler ve halktan gelen kesitlerin spor yapabilmeleri için olanaklar sunar.³⁰ Anıl Çeçen’in ifadesiyle “Seçkin tekler yerine gülbüz yüzbinler amaçlanıyor ve bu doğrultuda Halkevi takımları kurularak yetenekli gençler sürekli bir çalışma içine alınıyordu.”³¹

Spor, ulus olarak topyekün kalkınmanın, çağdaşlaşma(batılılaşma) yönünde sıçrama hedefleyen mefkurenin bir parçasıdır. Bu bağlamda ülkedeki spor olayı “dava” ve “ülkü” düzeyine çıkarılmıştır. Bütün yurda benimsetilmesi gereken spor davasında halkevlerine hayati rol verilir. Merkezi idarenin ülkeye yaygın örgütlediği spor bölgeleri yanı sıra halkevleri de il ve ilçelerdeki spor şubeleriyle hizmet verir. Dokuz şubeden birisi olan spor şubesi, hususi önemde ve önceliklidir. Halkevlerinin spor şubeleri, diğer bir ifadeyle “spor karargahları” şeklinde adlandırılır. Halkevlerinin gayretiyle memleketin her köşesine spor alanları yapılacak, eski ve milli sporlar yeniden canlandırılacak ve yeni modern sporlar da halk kitlelerine yaygın bir alışkanlık olarak yerleştirilecektir.³² Halkevleri yeni nesillerin beden, ruh ve kafa gelişimlerinin birlikte yürütülebilmesinde spora ağırlık verir.³³ Dönemin bilinen ideologlarından Behçet Kemal Çağlar, halkevlerinin spordaki icraatlarını şu ifadelerle vurgular: “Halkevlerinin, buldukları muhitlerde teşekkül etmiş olan kulüpler arasında birliği ve

²⁷Neşe G. Yeşilkaya, Halkevleri, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm (iç), İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 2.Baskı, s.114.

²⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşadığım Gibi, haz., Prof.Dr.Birol Emil, İstanbul:Dergah Yayınları, 6.Baskı, 2013, s.53-54.

²⁹ Yeşilkaya, Halkevleri, s.114.

³⁰ Anıl Çeçen, HALKEVLERİ, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990, s.157.

³¹ Çeçen, HALKEVLERİ, s.157.

³²Behçet Kemal Çağlar, “Spor Davamız ve HALKEVLERİ”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ulus Basımevi, Ankara, Sayı:31, 1/2/1937, s.7.

³³ Çeçen, HALKEVLERİ, s.157.

beraberliği yeniden kurması, onları kah yeni elamanlar, kah yeni cihazlarla kuvvetlendirip memleketin spor davası saflarında birbirile kaynaştırması, her gün bir halk evi raporunda güzel eserini ve müsbet neticesini okuduğumuz ve rakamlarla tespit ettiğimiz hakikatlerdir.”³⁴

Ülkenin birçok noktasına yayılmış halkevlerinde çok sporlu bir anlayış söz konusudur. Spor gezileri, toplu beden hareketleri, açık hava jimnastikleri, bisiklet gezileri, yerine göre dağcılık ve denizcilik, yüzme, salon faaliyetleri, deniz kenarlarına yürüyüşler organize edilir.³⁵ Halkevlerinin görevi tüm yurttaşlara spor hizmeti götürmektir. Genç, yaşlı, kadın, erkek her kesitten insanı hareketsiz yaşamdan kurtarmak ve kitle sporuna çekmektir. Açık ve kapalı alanlarda jimnastikler, yürüyüşler, eskrim, güreş, milli sporlar ve salon oyunları halkevi spor kollarınca yaptırılan faaliyetlerdir. Kulüplere tesis ve araç yardımı, kulüp olmayan yerlerde kulüp kurulmasına destek olmak, sporu kitlelere yaymak işlevleri arasındadır. Öyle ki bazı halkevlerinin takım kurarak futbolla fazla meşgul olması temel misyonuna ters ve tenkit nedenidir.³⁶ Resmi görüşün hedefi, risk olarak değerlendirdiği hareketsiz yaşama karşı serbest zamanların sportif faaliyetlerle doldurulmasıdır. Futbol gibi seyir sporlarından ziyade yurttaşın bizzat katılacağı sporlar fiziki, ruhi ve ahlaki varlığını birlikte şekillendirecektir. Halkevlerindeki eğitim, kültür, sanat faaliyetlerinde olduğu gibi spor yoluyla da yeni tip bir toplumsallaşma biçimi ve kamusal alan yaratılmaktadır. Halkevleriyle tasarlanan kamusal alan anlayışında “birey” ve sivil zihniyetten ziyade topluluk ve “biz” kimliği fikri esastır. “...Yeni, rağbetli ve faydalı sporların teşvik edilmesi teşkilatlandırılması, eski ve milli sporların ihyası, sporculuk zihniyetinin kulüpçülük zihniyetinin üstünde muhit gençliklerine mal edilir olması, Türk Spor Kurumu ile el ele çalışarak bir çok federe edilmeye değer kulüplerin kurulabilmesi bu şubelerin verimli çalışmalarındandır.”³⁷ Resmi ideolojiyi yaymakla görevli Halkevlerinin gözetiminde kurulacak Kulüpler, bireyci manada ve sivil girişimci bir yapıdan ziyade, yurttaş kitleleri spora çekerek toplumsal bedene hizmet eden bir organ olarak düşünülür. Parti ideolojisini tabana yaymak rolüyle donanmış Halkevlerinin yaklaşımında sportif oluşumlara karşı, merkezi idareye bağlı biçimde denetleyici rol söz konusudur.³⁸ Öyle ki sporda ihtiras ve olumsuz rekabet anlayışıyla ayrılaşmaya dayalı kulüpçülük zihniyeti yerine, yekpare ve bütün olmayı amaçlayan memleket sporu ideali esastır. “Kulüplerin fazla spor aşkı ve ihtirasile bir şehirde, sporcuların tek ve toplu memleket sporu idealini unuttur gibi oldukları, güzel rekabeti gündelik hırs haline soktukları zamanlar olursa, Halkevi spor şubesinin bütün kulüpler azalarını topluyan bir içtimai, pek ala onları yeni baştan kaynaştırmaya, başı boş heyecanlarına yararlı şuur katmaya yarayacaktır.”³⁹

Kemalizm’in ideal yurttaş inşasında beden kavramına ideolojik anlamlar yüklenir. Buna göre zayıf düşen vücutlar ivedilikle gürbüz bedenlere dönüştürülmelidir. Cumhuriyet devri öncesi dönemde yapılan savaşlar sağlıksız vücutlar türetmiştir. Köylerde olduğu gibi büyük şehirlerde de kapalı ortamda masa başı çalışan insanlarla sağlıksız kitleler ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında spor, hava ve gıda gibi zorunlu bir ihtiyaçtır. Bir marifet

³⁴ Çağlar, “Spor Davamız ve HALKEVLERİ”, s.7.

³⁵Beyoğlu Halkevi Çalışmaları için bkz. Behçet Kemal Çağlar, “Halkevlerinde Spor Çalışmaları”, Türk Spor Kurumu Dergisi, 22/3/1937, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:38, s.2-3.

³⁶ Nizamettin Kırşan, “Halkevleri ve Beden Terbiyesi Kanunu”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:119, 17/10/1938, s.2.

³⁷ Behçet Kemal Çağlar, “Halkevlerinde Spor Çalışmaları”, Türk Spor Kurumu Dergisi, 22/3/1937, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:38, s.2.

³⁸Ömer Türkoğlu, “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, Kebikeç, Sayı:3, 1996, s.102.

³⁹Çağlar, Memlekette Spor.

gösterisinden ziyade, hayati görev ve içtimai mecburiyettir. Halkevlerinin perspektifinde spor; ferdiyet, fantezi, seçkin tekler ve şampiyonlar yetiştirmekten ziyade hastalısız ve gürbüz yüzbinler yetiştirmek ve sporu sosyal hayatla bütünleştirmektir. Gencin, yaşlının sağlık durumunun düzelmesi, neşesinin yerine gelmesi, iş veriminin artması vs. spora yüklenen asıl işlevlerdir. Yurt savunmasında ihtiyaç duyulan beden gücü ve dayanıklılık için spora manevi ve milliyetçi anlamlar atfedilir.⁴⁰

Kadın ve Spor

1930'ların ortasına gelirken yeni Cumhuriyetin kurguladığı yurttaş modeline dair tartışmalar yoğun biçimde sürer. "Amaç, yekpare, tek, bütün bir Türk milleti oluşturmaktır. Cumhuriyet'in 10.yılında sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle ile övünülmektedir. 1930'larda ideolojik açıdan millete dayanan, vatandaşlık bilincini ön plana çıkaran, halka görevler yükleyen yeni bir siyasal anlayış geliştirilmektedir."⁴¹ Dayanışma ve oydaşmaya dayanan bu toplumsal organizmanın önemli bir unsuru olarak Kadın, Yeni Türkiye'de ulus kimliği ve çağdaş toplum ideali çerçevesinde biçimlendirilmek istenir. Kamusal alanın farklı kompartımanlarında kadınlara hızla temsil imkanı verilecektir. Otuzların başından itibaren çoğunluğu İslam inancına sahip bir toplumda güzellik yarışmalarının (Miss Turkey) düzenlenmeye başlaması, Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi, otuzların başında İstanbul çevresindeki halk plajlarının kadınlara açılması kadınların kamusal alana dahil olduğu batılılaşmış bir yaşam tarzındaki ivmelenmelerdir.⁴² Otuzların ortasından itibaren ilk kadın asker pilot Sabiha Gökçen'in ortaya çıkışı, batılılaşma projesinin ön gördüğü liberal, demokratik ve laik bir toplum inşasında simgesel değer taşır.⁴³

Resmi ideolojinin kadını toplumsal yaşamda görünür kılma, cinsiyet eşitliği ve temsil olanaklarıyla özgürleştirme ve kadın bedeni üzerindeki geleneksel denetim odaklarını kaldırma çabaları spor faaliyetlerinde de billurlaşır. Herhangi bir zümreye, gruba, sınıfa, cinsiyete imtiyaz tanımayan Kemalist ideolojinin organik toplum kurgusunda kadın ve erkek, kolektif kimliği sporda da birlikte kuracaktır. "Türk kadını, ulusal spor kalkınmasında Türk erkeğinin yanında olacaktır."⁴⁴ Jimnastik gibi beden eğitimi faaliyetleriyle temas eden kadınlar gerek yurt müdafaasında görev alacak gerekse bedeni sağlam çocuklar yetiştirecektir. Okul içinde ve okul dışında günlük jimnastiklerin istikrarla sürdürülmesi gerekir. Bu tip sportif alışkanlıkların kazanılmasına bireysel amaçlardan ziyade sağlam yurttaş, çocuk yetiştirme, yurt savunması vb. ulusal idealler yüklenmiştir. "(...)Ulusal spordan maksadımız, ferdlerin şampiyonluğundan çok fazla kütlelerin sporculuğu olduğu için bütün Türk kadınlarının sporla ülfet etmesini teşvik etmemiz gerek."⁴⁵

Otuzların ortasında sporla temas eden kadın sayısı son derece yetersizdir. Belirli bireysel sporlarla meşgul olan münferit ve tekil örnekler kadın ve spor ilişkisinde bir ölçüt teşkil

⁴⁰Çağlar, "Halkevleri ve Spor", Türk Spor Kurumu Dergisi, 29/3/1937, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:39, s.2-3.

⁴¹H.Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi-III: Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 1.Baskı, 2015, s.144.

⁴²Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, çev., Yavuz Alagan, 11.Basım, 2012, 108-109.

⁴³Yeşim Arat, *Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik (iç), ed., Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.84-85.

⁴⁴Fuat Pura, *Kadın ve Spor*, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:9, 24/8/1936, s.6.

⁴⁵Pura, *Kadın ve Spor*, s.6.

etmez. Elitlerin kadın ve temsil olgusuna yaklaşımı siyaset, eğitim, gündelik yaşam vs. alanlarda olduğu gibi spora da yansır. Kitle sporu fikrinin gerçekleşmesi, sadece erkeklerin değil, kadın yurttaşların her türlü bireysel ve takım sporlarına kitlesel düzeyde dahil olmasına bağlıdır. Bu bağlamda, TSK dergisinin müdürü Nasuhi Baydar, Ankara şehrindeki verilerden yola çıkarak sporda kadın sorununun altını çizer: "...İtiraf etmeliyiz ki, kadın unsuru hemen yok gibidir, sporumuzda bir nevi harem ve selamlık hali vardır. Genç kızlarımızı tenis ve binicilik gibi bir iki spor şubesinde tek tük görüyoruz. Onlar da ne zaman atletizm yapacaklar; voleybol, basketbol, hokey gibi bedeni teşekküllerine uygun takım sporlarına ne zaman iştirak edeceklerdir?"⁴⁶ Spor dallarının kadın bedeniyle uyumlu olması fikriyle paralel biçimde bir güçlü kriterse, kadınların katılacağı spor aktivitelerinin onların bedensel zarifliğine zarar getirmemesidir. Bu noktada kadınların futbolla meşgul olması, onların fiziki zarafetine zarar verecektir. "Sahil şehirlerde oturanlar derhal yüzme öğrenmeye başlayabilirler. Tenis, kadın sporlarının en güzellerindedir ve birçok şehirlerimizde kortlar vardır. Bütün atletik sporlar kadınlar için biçilmiş kaftandır ve hepsinden önce beden hareketleri ve ritmik jimnastiklerle uğraşmak daha doğrudur."⁴⁷ Kadınlar, spora kitle halinde katılmalı, ancak bu spor pratikleri onların cinse özgü biyolojik, anatomik özelliklerini de desteklemelidir. Koşma, atlama ve ritmik jimnastik faaliyetleri kadın bedenine ters düşmez. "Bir spor alanı; çok zaman güzel kadın vücudu yaratmakta bir güzellik enstitüsünden çok daha verimli olmuştur."⁴⁸

"Kemalist liderler kadınlara haklarını, laik bir ulus-devletin kurumsallaşmasının türdeş bir ulusal topluluk kavramı üzerine bina edildiği bir bağlam içinde vermişlerdi. Bu anlayış yaşamsal bir ilke addediliyordu."⁴⁹ Kadınlara verilen hakların ve kadının kamusal alanda temsil düzeyinin artışının bir örneği olarak spor, kadınların kaynaşmış kitleye entegrasyonun bir vasıtası olarak kurgulanır. Kemalist ideolojinin batılılaşma projesinin bir parçası olan spor-kadın birlikteliği, sadece kadınlara yönelik bireysel hak ve özgürlükler temelinde değil, ulus inşasının önemli bir dayanağı olarak düşünülür. Kadın bedeni bir yandan eşitlik temelinde özgürleşecek, diğer yandansa kazanacağı fiziki kuvvet ve estetik görünümle ırkın ıslahında işlevsel rol kazanacaktır. Bir başka ifadeyle, kadınlar kitleler halinde sporla meşgul oldukça, toplumsal işbölümü ve dayanışmaya dayalı yekpare bir organizma olarak düşünülen Türk ulusu sağlıklı bir işleyişe kavuşacaktır. Kadınların batı toplumlarına özgü jimnastik, tenis, yüzme, atletizm gibi modern sporlarla temas etmesi, bireyci tarzda değil, yeni cumhuriyetin kolektivist ve solidarist anlayışı çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

"Genç kızlar spor yapınız!"⁵⁰ adlı hikayede Fahriye ve Nevzat adlı iki genç kızın sporla temas ettikten sonra yaşadıkları dönüşüm anlatılır. 14 yaşlarında iki akran genç kız birbirlerini görünüşleri dolayısıyla kızdırırlar. Fahriye çok zayıf olduğu için, Nevzat onu "sıska" diye kızdırır. Fahriye'ye, kilosundan dolayı "şişko ve obur" diyerek Nevzat'ı öfkelenendirir. İkisi de birbirlerinden ayrı saatlerde, karşılaşmayacak şekilde halk evleri jimnastik faaliyetlerine düzenli olarak katılmaya başlarlar. Katıldığı beden eğitimi aktiviteleriyle yüzüne kan gelir, kasları güçlenir. Bu sporda daha da ileriye gitmeyi kafasına

⁴⁶Baydar, "Ankara, Spor Faaliyetinin Merkezi", Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:78, 1/3/1938, s.2.

⁴⁷Kadın ve Spor, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:1, 29/6/1936.

⁴⁸Kadın ve Spor, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:2, 06/07/1936, s.13.

⁴⁹Yeşim Arat, Çekişme ve İşbirliği: Türkiye'de Kadınların Güçlenme Mücadeleleri, Türkiye Tarihi 1839-2010/Cilt 4(iç), ed., Reşat Kasaba, çev.,Zuhal Bilgin, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2011, s.421.

⁵⁰L.G., "Genç Kızlar Spor Yapınız!", Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:90, 28/3/1938, s.11.

koyar. Cumhuriyetin on beşinci yıl kutlamaları için halkevi jimnastik takımının başında Ankara'ya gelir. Jimnastik hareketleri yapmaya çıktığıdaysa, diğer bir jimnastik ekibinin başında olan, incelmış ve forma kavuşmuş Nevzat'ı görür. Sıksa kuvvetlenmiş, şişmansa kilo vererek ideal kiloya kavuşmuştur beden eğitimiyle. Fiziki görüntüleri nedeniyle birbirlerini yaftalamaları ve küslükleri geride bırakarak sarılırlar. Cumhuriyetin on beşinci yılında dargınlık da uygunsuz bedenler de geride bırakılmıştır. Spor, hem onları ulusun ideal beden tipine kavuşturmuş hem de ortak amaçta birleştirmiştir. Yeni cumhuriyetin kadın bedeni kurgusu, böylelikle on beşinci yıl kutlamalarında somutlaşır.

Tartışma ve Sonuç

Kemalist ideolojide Türkiye'nin çağdaşlaşması, sadece batının tekniğini almakla sınırlı kalmamış, batı'ya özgü düşünce ve yaşam biçiminin de benimsenmesi çok önemli olmuştur.⁵¹ Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrası batılılaşma siyasetleri aile, eğitim, din vs. temel toplumsal kurumları biçimlendirirken "modern spor" olgusunu da ihmal etmemiştir. Tanzimat'tan bu yana devletin siyasi tercihi olan "Batılılaşma" projesi, erken cumhuriyet dönemiyle kazandığı ivmeyle modern sporların ülke periferine örgütsel düzeyde yayılmasını hedeflemiştir. Spor da toplumsal yaşamın diğer alanları gibi modernleşme sürecinin bir parçasıdır. Ulus kimliğinin inşasında ve gelişmiş batı ülkelerine özgü çağdaş yaşam tarzının yerleşmesinde bir toplumsallaşma ajanı, "yeni insan tipi"nin oluşumunda bir eğitim vasıtası olarak kurgulanmıştır. Diğer toplumsal kurumlarla ilişkisellik bağlamında işlevlere sahiptir. Zinde ve sağlıklı bir toplum inşasına temel dayanak olarak beden eğitimi ve spor faaliyetleri eğitim sistemi, boş zamanlar, iktisadi hayat ve çalışma yaşamı gibi toplumsal alanlara da işlev kazandıracak nitelikte düşünülmüştür. Dönemin iç işleri bakanı ve Parti genel sekreteri Şükrü Kaya'nın ifadesiyle "*Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, fertlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz. Beden terbiyesini düşünürken fikir terbiyesini de ihmal etmemeyi daima derpiş etmekteyiz.*"⁵² Sağlam kafaya sağlam vücudun eşlik etmesi gerektiği, cumhuriyetin yeni yurttaş tipinde aranan bir özelliktir. Yeni Türk kimliği, "Akıl-Beden" bütünlüğünü haiz yurttaş tipiyle mümkündür.

Sınıflı batı toplumu idealinden farklı olarak Kemalizm; kişiye, aileye, gruba, sınıfa ayrıcalık tanımayan; sınıfsız, imtiyazsız, modern ve kentleşmiş bir halk oluşturmaya dayalı halkçılık ve batılılaşma projesini öngörmektedir.⁵³ Yekpare Türk ulusu, "biz" şuuru fikri spora da yansır. Sporcular ve spora katılım gösterenler "fert"ten ziyade arzu edilen toplumsal düzenin uyumlu unsurları ve kolektif kimliğin taşıyıcılarıdır. "*Sporcu demek dürüst, muntazam, diğerkam demektir.(...)Türk sporculuğunun esası ahlak ve tekniktir.*"⁵⁴ Ulusçu, laik yurttaş tipi inşasında batılı sporlardan yararlanılmıştır. Spor bireyci manada, belli zümrelere özgü tekil ve tikel boyutlarda değil ulusu oluşturan kitleler düzeyinde düşünülmüştür. Bu bakış açısıyla paralel biçimde kulüpçülük zihniyetine karşı da mesafeli bir yaklaşım söz konusu olmuştur. "*Sporcu memleketçidir; ondan sonra kulüpçü.*"⁵⁵ Elzem olan; yetenekli bir azınlığın tatbik edeceği profesyonel (daha çok gizli profesyonellik) spor değil, yediden yetmiş herkesin dahil olacağı kitle sporudur. Kulüplerarası çekişmelere, sporda

⁵¹ Anıl Çeçen, *100 Soruda Kemalizm*, Ankara: Kilit Yayınları, Göz.Geç. 8.Baskı, 2009, s.137.

⁵² Şükrü Kaya, "Spor Teşkilatı Kanunu: B.Şükrü Kaya Bu Münasebetle Çok Mühim Bir Nutuk Söyledi", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, Ankara:Ulus Basımevi, Sayı:104, 4/7/1938, s.2.

⁵³Kaçmazoğlu. *Türk Sosyoloji Tarihi-III:Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, s.159,163.

⁵⁴ Behçet Kemal Çağlar, "Sporcu Ahlakı", *TSK Dergisi*, Sayı:22, 30/11/1936.

⁵⁵ *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 29/6/1936, Sayı:1, s.3.

belli zümrelere ayrıcalık ve imtiyazlara müsamaha gösterilmemesi, atletizm dallarından su sporlarına varıncaya çok sporlu yaşam pratiklerinin halka benimsetilme çabaları, resmi görüşün başlıca ajanı halkevlerinin spor şubesi ve faaliyet raporları TSK ideolojisini spora topyekün katılım ve ulus fikri olarak konumlandırmaktadır. Dayanımcı (solidarist) toplum imgesinde kitle sporu bir katalizör olarak düşünülmüştür.

Halkevleri, Kemalist ideolojiyi yayma ve batılı modern toplum inşasındaki işlevini spor faaliyetleriyle sürdürmüştür. Halka eğitim ve kültür alanında hizmet verdiği dokuz şubesinden birinin “spor şubesi” olması anlamlıdır. Cumhuriyetin modernleşme projesi, yeni ulus ve vatandaş tipinin inşasında zihinsel ve kültürel gelişim yanında beden ve ruh gelişimini de hedeflemiştir. Modern spor; kalkınma ve iktisadi gelişme için zinde bir nüfus, gürbüz bedenler yaratacaktır. Bunun yanı sıra ulusun seküler/laik ahlak inşasında, batı modeli toplumsallaşma biçimi ve yeni serbest zaman/gündelik yaşam formları oluşturmada çarpan etkisine sahip bir toplumsal kurum olarak düşünülmüştür. Toplumsal organizmadaki eğitim, ekonomi, ahlak, serbest zaman kurumlarıyla işlevsel ilişki sergiler. Kadın-erkek, genç-yaşlı, kentli-köylü, mektepli, asker, memur ve her meslekten toplum kesitleri spor yoluyla yeni bir kamusal alan anlayışı kazanırlar. Sporda yenme-yenilme, hız, çarpışma ve rekabetçi anlayıştan ziyade odaya ve toplumsal bütünleşme fikri öne çıkmaktadır.

Kadın-erkek eşitliği Türk modernleşmesinin temel sorunlarından biri olarak sporda da tezahür etmiştir. Otuzlardan itibaren kadına verilen siyasal haklarda olduğu gibi, diğer toplumsal alanlarda da kadının kamusal alandaki temsil düzeyinin artışı gözlenir. Spor da kadınlara eşitlik ülküsünün projeksiyon alanlarından birisi olmuştur. Keriman Halis, Sabiha Gökçen gibi toplumsal modeller sporda da belirlemiştir. 1936 yılında kadınların ilk kez olimpiyatlara katılması, uluslar arası imaja yönelik batı imgesinin bir yansımasıdır. Kadının toplumsallaşma düzeyini spor yoluyla arttırmak, Türk Spor Kurumu’nun başlıca hedeflerinden biri olmuştur. Bu noktada göze çarpan husus, kadınların kaynaşmış kütlenin bir parçası olduklarıdır. “Yalnız erkeklerin sporla uğraşarak kadınların bunu ihmal etmesi, kitle sporu bakımından, faydasız sayılmak iktiza eder.”⁵⁶ Spor, kadınlar için öznel ya da bireyci manada değil, eşitlik temelinde ve Türk kadınının sosyal kimlik inşasında araçsallaştırılmıştır. Kadınların yapmaları gereken fiziksel aktiviteler futbol gibi onların fizik, estetik görünüşlerine, cinsiyete özgü hallerine aykırı sporlar değil; başta jimnastik olmak üzere atletik sporlar, tenis, yüzme gibi spor dalları olarak altı çizilmiştir. Son tahlilde, laik Türk kadını kurgusunda batılı spor anlayışından yararlanılmıştır.

Spor yoluyla her türlü toplum kesitlerinden insanı buluşturan, kaynaştıran bir kamusal alan yaratma fikri gelişmiştir. Batılı sporlara kitlesel katılımı, batıya özgü kentsel bir kamusal alan kurgusu egemen olmuştur. Dönemin ideologlarından Behçet Kemal Çağlar’ın bildirmesiyle, yakın geçmişte kış uykusuna yatmış, hareketsiz ve eve kapanan insanlarla sessizliğe bürünmüş Türkiye şehirleri artık (TSK dönemi) soğuk kış günlerinde bile kamusal bir canlılık arz eder duruma gelmiştir. Düzenlenen koşular, at koşuları, dağcılar, kayakçılar, antrenmanlara katılan kulüpler ve sporcular umumi canlılığın ve toplumsal hareketliliğin göstergeleridir. Kentlerdeki çeşitli spor faaliyetleri vasıtasıyla sosyalizasyon yoluyla, medeniyeti ve çağdaşlığı simgeleyen batılı toplumlara özgü yeni bir kamusal alan meydana getirilmiştir. “Harekette bir cemiyet; kışın uyuşturmadığı soğukun hüküm geçiremediği cemiyet.

⁵⁶ Kadın ve Spor, “Türk Spor Kurumu Dergisi”, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:12, 14/09/1936, s.6.

Tabiatın yenemediği, ancak emrinde malzeme ve dekor olduğu bir cemiyet: Medeni, garplı, yeni bir cemiyet.”⁵⁷

Dünya ekonomik bunalımının(1929) etkisi, devletçi idare paradigmasının öne çıkışı ve Kemalizm’in ilkelerinin resmi görüş olarak kurumsallaşması vs faktörler otuzlu yıllarda toplumsal sistemin genelinde olduğu gibi spor yönetimindeki yansımalarını TSK’da göstermiştir. On dört yıllık TİCİ deneyimi sonrası gelen iki yıllık TSK dönemi, “sporda devletçiliğe geçiş” dönemidir. Parti, devletten ayrı bir kuvvet değil, resmi görüşün çıkış noktası olarak devletle bütünleşmiş, organik dayanışma halinde olan ideolojik yapıdır. Partinin altı ilkesiyle özetlenen Kemalist görüşün resmi ideoloji olarak kurumsallaştığı, resmi görüşün de güçlü biçimde devletçilik ilkesi ve programıyla kendisini temellendirdiği dönemde siyaset/devlet ve spor ilişkisi konjonktürle paralel biçimlenmiştir. İki yıllık zaman dilimindeki belli olaylar sonucunda devlet partisi CHP’ye bağlı TSK yerini, partiden alınarak tamamen başbakanlığa bağlı beden terbiyesi genel müdürlüğüne bırakmıştır.⁵⁸ Son tahlilde Atatürk henüz hayattayken işlerlik kazanıp yine hayattayken lağvedilme kararı alınan TSK, kitle sporu mefkuresiyle devletçi spor paradigmasının başlangıcı olmuştur. Otuzlarla birlikte iktisadi yaklaşımda beliren Devletçilik ilkesi, toplumsal ve kültürel alandaki yansımalarından birisini sporda ve sporu yöneten Türk Spor Kurumu’nda billurlaştırmıştır.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, Çev., Yavuz Alagan, 2012, 11.Basım.
- Anonim. “Her derde deva şey”. Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara:Ulus Basımevi, Sayı:17, 19/10/1936.
- Anonim. “Turgud’u Adam Eden Sır”. Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:3, 13/7/1936.
- Arat, Yeşim. *Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*. Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik (iç). Ed.,Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Arat, Yeşim. *Çekişme ve İşbirliği: Türkiye’de Kadınların Güçlenme Mücadeleleri, Türkiye Tarihi 1839-2010/Cilt 4(iç)*. Ed.,Reşat Kasaba, Çev.,Zuhal Bilgin, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2011.
- Baydar, Nasuhi. “Ankara, Spor Faaliyetinin Merkezi”. Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:78, 1/3/1938.
- Baydar, Nasuhi. “Yazdan Azami Derecede İstifade Etmekle Kütle Sporuna Doğru Gidebiliriz”. Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:107, 25/7/1938.
- Baydar, Nasuhi. “Onbeşinci Yılda Spor”. Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:120-121, 31/10/1938.
- Berkes, Niyazi. *Türk Düşününde Batı Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4.Baskı, 2019.

⁵⁷Behçet Kemal Çağlar, “Spor Bakımından da Garblyız Artık...”, Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara: Ulus Basımevi, Sayı:27, 4/1/1937, s.12.

⁵⁸ Ayrıntı için bkz. Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s.121-126.

- Bora, Tanıl. *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2017.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Memlekette Spor". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:6, 3/08/1936.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Spor: Lüks değil İhtiyaç...". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:11, 07/09/1936.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:14, 28/09/1936.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Sporcu Ahlakı". *TSK Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:22, 30/11/1936.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Spor Bakımından da Garblıyız Artık...". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara:Ulus Basımevi. Sayı:27, 4/1/1937.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Spor Davamız ve HALKEVLERİ". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ulus Basımevi. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:31, 1/2/1937.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Halkevlerinde Spor Çalışmaları". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara:Ulus Basımevi. Sayı:38, 22/3/1937.
- Çağlar, Behçet Kemal. "Halkevleri ve Spor". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara:Ulus Basımevi. Sayı:39, 29/3/1937.
- Çeçen, Anıl. *HALKEVLERİ*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.
- Çeçen, Anıl. *100 Soruda Kemalizm*. Ankara:Kilit Yayınları, Göz.Geç. 8.Baskı, 2009.
- Çavdar, Tefvik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara:İmge Kitabevi, 5.Baskı, 2013.
- Fişek, Kurthan. *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1.Baskı, 1985.
- Kaçmazoğlu, H.Bayram. *Türk Sosyoloji Tarihi-III:Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*. İstanbul:Doğu Kitabevi, 1.Baskı, 2015.
- Kadın ve Spor. *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara:Ulus Basımevi. Sayı:2, 06/07/1936.
- Kadın ve Spor. *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara:Ulus Basımevi. Sayı:12, 14/09/1936.
- Kaya, Şükrü. "Spor Teşkilatı Kanunu: B.Şükrü Kaya Bu Münasebetle Çok Mühim Bir Nutuk Söyledi". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:104, 4/7/1938.
- Kırşan, Nizamettin. "Halkevleri ve Beden Terbiyesi Kanunu". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:119, 17/10/1938.
- "Köye Giren Spor". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:5, 27/7/1936.
- Koçak, Cemil. *Yeni Belgeler Işığında CHP-Devlet Kaynaşması Üzerine Notlar, Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan (iç)*. Haz., Mehmet Ö.Alkan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2014.
- L.G., "Genç Kızlar Spor Yapınız!". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:90, 28/3/1938, s.11.
- "On Beş Cumhuriyet Yılında Spor". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:120-121, 31/10/1938.
- Pura, Fuat. "Kadın ve Spor". *Türk Spor Kurumu Dergisi*. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:9, 24/8/1936.

Pura, Fuat. "Köyde Spor III". Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:17, 19/10/1936.

Pura, Fuat. "Köyde Spor VII". Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara: Ulus Basımevi. Sayı:24, 14/12/1936.

Türk Spor Kurumu Dergisi. Ankara:Ulus Basımevi. 29/6/1936, Sayı:1.

Sporcular ve C.H.P., Türk Spor Kurumu Dergisi, 9/11/1936, Ankara:Ulus Basımevi, Sayı:19.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. Yaşadığım Gibi. Haz.,Prof.Dr.Birol Emil, İstanbul:Dergah Yayınları, 6.Baskı, 2013.

Türkoğlu, Ömer. "Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları". Kebikeç, Sayı:3, 1996.

Yeşilkaya, Neşe G. *Halkevleri. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm (iç)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, 2002.